

AYDIN İLİNDE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ TARIMA DAYALI SANAYİ İŞLETMELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE İHRACAT SORUNLARI

Dr. Ece Aksu ARMAĞAN*

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Aydın ilinde tarıma dayalı sanayi sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ), genel özelliklerinin ve ihracat sürecinde karşılaştıkları başlıca sorunların neler olduğunun belirlenmesidir. Bu amaçla konuyla ilgili literatüre ve daha önce yapılmış çalışmalara dayalı olarak ampirik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan alan araştırmasının sonuçları KOBİ'lerin başlıca ihracat sorunlarının, gümrük sorunları ve bürokrasi, ihracat finansmanında yaşanan zorluklar ve ülkedeki politik belirsizlik olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : KOBİ, Tarıma Dayalı Sanayi, İhracat Sorunları

GENERAL CHARACTERISTICS AND EXPORT PROBLEMS OF SMALL AND MEDIUM SIZED AGROINDUSTRY ENTERPRISES IN AYDIN

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine general characteristics and the export problems of Small and Medium Sized Agroindustry Enterprises (SMEs) in Aydın. For this purpose, empirical study based on the data gathered from related literature and previous research results has been analysed. The viewpoint of the managers also has been taken into account. It was found that the major problems of export in SME's include custom problems, bureaucracy, some difficulties in export financing, and uncertain politics in Turkey.

Key Words: SME's, Agroindustry Enterprises, Export Problems.

1. GİRİŞ

Değişik açılardan ekonomiye katkıları olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) üstünlükleri olduğu kadar, sorunlarının olduğu da bir gerçektir. Özellikle, Türk ekonomisinde son dönemde yaşanan gelişme ve değişimler, AB sürecinde hız kazanan uluslar arası pazarlara açılma olgusu, bu pazarlarda yaşanabilecek risk ve belirsizlikler ile çeşitli fırsatlar, küçük ve orta ölçekli işletmeleri daha derinden etkilemektedir. Bu durumda, bu işletmelere yönelik politikalar üretilmesi ve üretim güçlerinin ihracata yönlendirilmesi gerekmektedir.

Yüksek işgücü potansiyelinin bulunduğu Türkiye'de, ihracatta söz sahibi KOBİ'lerin önemi farkedilmiş durumdadır. KOBİ'lere uluslar arası ticarete destek olma isteği, karşılaştıkları sorunların niteliğinin ve önceliğinin bilinmesini zorunlu kılmıştır.

* Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İşletme Bölümü, earmagan@adu.edu.tr.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin sorunlarını incelerken, bu sorunların yörelere ve sektörlere göre farklılıklar gösterebileceği düşüncesinden hareketle, belirli bir yöre ve sektörü kapsayan bir çalışma yapılması amaçlanmıştır, bu nedenle Aydın ili ve il ekonomisinin can damarı olan tarıma dayalı sanayi sektörü baz alınmıştır. Tarıma dayalı sanayi işletmeleri ildeki sanayi işletmelerinin yaklaşık % 60'ını (334 işletme) oluşturmaktadır. Bunlar arasında zeytinyağı ve bitkisel yağ işleyen işletmeler, pamuk çırçırılama işletmeleri, salamura zeytin ve incir işletmeleri ile tarım araç ve gereçleri üreten kuruluşlar başı çekmektedir.

Bu çalışmada, Aydın ilinde tarıma dayalı sanayi sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin genel özellikleri ile ihracatta karşılaştıkları sorunların ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırma, 2003 yılında gerçekleştirilen, Aydın ilindeki küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı sanayi işletmelerinin ihracat sorunlarının ve çözüm önerilerinin araştırıldığı doktora tez çalışmasının bazı sonuçlarını yansıtmaktadır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini, Aydın ilinde tarıma dayalı sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerden alınan veriler oluşturmaktadır. İşletme büyüklüğünün belirlenmesinde personel sayısı kriteri kullanılmıştır. Ocak 2003 itibarıyla Ege Bölge Sanayi Odası (EBSO) Aydın Şubesine kayıtlı 334 adet işletme ana kitle olarak kabul edilerek bunlar içinden örnekleme yapılmıştır.

KOBİ'lerin sınıflandırılmasında, AB'ye uyum yönünde önemli bir adım sayılan 18 Ocak 2001 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2000/1822 Sayılı "KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı"ndaki tanımlama (Anonim, 2001) esas alınmış, tarımsal sanayi sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden; kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 400 milyar TL'yi geçmeyenlerden; 1-9 çalışana sahip işletmeler mikro, 10-49 çalışana sahip işletmeler küçük, 50-250 çalışana sahip işletmeler orta ölçekli olarak kabul edilmiştir.

Bu gruplandırmaya göre Ocak 2003'de EBSO Aydın Şubesine kayıtlı tarıma dayalı sanayi işletmeleri, ana kitleyi en iyi tanımlayacağı düşünülen üç gruba ayrılmış ve her gruptan örneğe girecek işletme sayısı "Tabakalı Tesadüfi Örnekleme Yöntemi"ne göre hesaplanmıştır:

$$n = \frac{N \cdot S^2 \cdot t^2}{e \cdot (N - 1) + S^2 \cdot t^2}$$

Burada;

n = Örnek hacmi

S^2 = varyans

e = kabul edilebilir azami hata payı (%15)

N = popülasyondaki işletme sayısı

t^2 = güven sınırını ifade etmektedir.

Örnekleme yapıldıktan sonra her gruptaki işletmelerin içinden MS Excel programında rastlantısal sayılar atanarak 60 adet işletme, ayrıca her grup için örnek hacminin yüzde 25'i oranında (15) yedek işletme de seçilmiştir. Ana kitleye ilişkin bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Ana Kitlenin Genel Durumu ve Örneğe Giren İşletme Sayısı

	1. Grup Mikro (1-9)	2. Grup küçük (10-49)	3. Grup orta (50-250)	Genel
Toplam İşletme Sayısı	171	136	25	334
En Fazla İşçi Sayısı	9	48	250	250
En Düşük İşçi Sayısı	5	10	50	5
Toplam İşçi Sayısı	1031	2844	2663	6537
Ort. İşçi Say. (\bar{x})	6.03	20.91	106.52	19.57
Standart sapma (S_x)	1.28	10.47	59.16	30.99
Varyans (S_x^2)	1.63	109.57	3499.43	960.31
Örnek hacmi (n)	8	34	18	60

Veriler MS Excel ve SPSS 10.0 programlarında kaydedilmiş ve yine işletme gruplarına göre analiz edilmiştir. İhracat sorunlarının belirlenmesinde sorunlara verilen önem derecelerinin ağırlıklı ortalamaları alınmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. İşletme ve İşletmecilere Dair Bazı Özellikler

Bu bölümde incelenen işletmelere ve işletmecilere ait genel bilgiler, işletme büyüklüğüne göre ortalama değerler ve yüzdeleri şeklinde verilmiştir.

3.1.1. İşletme Yapılarına Dair Bazı Özellikler

İşletmelerin; hukuki yapı, faaliyet gösterilen sektör, ortalama faaliyet süresi, internet olanağı, ihracat durumu, ihracat şekli ve ortalama ihracat süresi gibi genel özelliklerine ait bilgiler verilmiştir.

3.1.1.1. İşletmelerin Hukuki Yapıları

Mikro ölçekli işletmelerin yaklaşık % 63'ü ferdi mülkiyet, % 25'i limited şirket ve yaklaşık % 13'ü anonim şirkettir. Küçük işletmelerin ise, yaklaşık % 47'si limited, yaklaşık % 32'si anonim şirket, % 12'si ise, ferdi mülkiyettir. Orta ölçekli işletmelerin % 56'sının anonim şirket, % 33'ünün

limited şirket, % 6'sının kolektif şirket ve yine % 6'sının ferdi mülkiyet olduğu ortaya konmuştur. İşletmelerin geneline bakıldığında ise % 40'ının limited, % 37'sinin anonim şirket, % 17'sinin ise ferdi mülkiyet şeklinde bir hukuki yapısı olduğu ortaya konmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Hukuki Yapılarına Göre İşletmelerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ferdi Mülkiyet	5	62.50	4	11.76	1	5.56	10	16.67
Adi ortaklık	0	0	2	5.88	0	0	2	3.33
Kollektif şirket	0	0	1	2.94	1	5.56	1	1.67
Limited şirket	2	25.00	16	47.06	6	33.33	24	40.00
Anonim şirket	1	12.5	11	32.35	10	55.56	22	36.67
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

İşletmelerin hukuki yapıları değerlendirildiğinde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde dağılımın küçükten büyüğe daha kurumsal bir yapı izlediği görülmektedir. Özellikle mikro ölçekli işletmelerde ferdi mülkiyet oranının % 60'lar seviyesinde olması dikkati çekmektedir. Bunda işletmecilerin “Küçük olsun, benim olsun” zihniyetine sahip olmasının büyük etkisinin olduğu belirtilebilir. Anonim şirket oranının orta ölçekli işletmelerde % 50'lerin üzerinde olması ise, işletme ölçeğinin büyümesiyle kurumsallaşmanın artmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Uludağ ve Serin (1991) yaptıkları çalışmada, Türkiye'deki işletmelerin de benzer hukuki yapıya sahip olduklarını; ilk sırayı limited şirketlerin aldığını (% 33,9), bunu şahıs şirketleri (% 29,7), anonim şirketler (% 17,6), kolektif şirketler (% 10,7) ve adi komandit şirketlerin (% 8,1) izlediğini ortaya koymuşlardır. Ankara'daki KOBİ'lerin incelendiği bir çalışmada da, Ortadoğu Sanayi Ticaret Merkezi'ndeki işletmelerin tamamı içerisinde limited şirketlerin oranının % 59,2, şahıs şirketlerin % 33,2 anonim şirketlerin % 6,2, diğerlerinin % 1,5 olduğu ortaya konulmuştur (Alkibay vd., 1999).

3.1.1.2. İşletmelerin Faaliyette Buldukları Sektörler

Mikro ölçekli işletmelerin % 50'si gıda, yaklaşık % 38'i makine-teçhizat, % 13'ü dokuma-giyim, küçük işletmelerin % 47'si gıda, % 26'sı dokuma-giyim, % 24'ü makine-teçhizat, orta ölçekli işletmelerin ise % 72'si gıda, yaklaşık % 17'si makine-teçhizat ve % 6'sı dokuma-giyim sektörlerinde yer almaktadır. İşletmelerin genelinde ise, % 55'ini gıda, % 23'ünü makine-teçhizat ve % 18'ini dokuma-giyim sektöründeki işletmeler oluşturmaktadır (Çizelge 3). Bu durum, ildeki tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük ölçüde gıda sektöründe ve çoğu yoğun teknoloji

gerektirmeyen, katma değeri düşük yaş ve kuru meyve işleyen işletmelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 3. Faaliyet Gösterilen Sektörlere Göre Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gıda	4	50.00	16	47.06	13	72.22	33	55.00
Dokuma, giyim	1	12.50	9	26.47	1	5.56	11	18.33
Kağıt, kağıt ürünleri	0	0.00	1	2.94	0	0.00	1	1.67
Makine teçhizat	3	37.50	8	23.53	3	16.67	14	23.33
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

3.1.1.3. İşletmelerin Faaliyet Süreleri

Mikro ölçekli işletmelerin % 38'i 11-20 yaş arasında, % 38'i 20 yaşın üzerinde, % 25'i de 1-10 yaş arasındadır. Küçük ölçekli işletmelerin % 50'si 1-10 yaş arasında, % 35'i 20 yaşın üzerinde ve % 15'i 11-20 yaş arasındadır. Orta ölçekli işletmelerin % 61'i 1-10 yaş arasında, % 28'i 11-20 yaş arasında ve % 11'i 20 yaşın üzerindedir. Genel olarak incelendiğinde, işletmelerin büyük çoğunluğunun (% 50) 1-10 yaş arasında olduğu görülmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Faaliyet Sürelerine Göre İşletmelerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-10 yıl	2	25.00	17	50.00	11	61.11	30	50.00
11-20 yıl	3	37.50	5	14.71	5	27.78	13	21.66
20 yıl ve üstü	3	37.50	12	35.29	2	11.11	17	28.34
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

İşletmelerin ortalama faaliyet süreleri, birinci grupta yaklaşık 15, ikinci grupta 17, üçüncü grupta 14 yıldır. İşletmelerin ortalama faaliyet süreleri ise, yaklaşık 16 yıldır.

3.1.1.4. İşletmelerin İnternet Olanığı

İncelenen mikro ölçekli işletmelerde % 25 olan internet kullanma oranının, ikinci grupta yaklaşık % 59, üçüncü grupta ise, yaklaşık % 94 olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerin mikrodan orta ölçeğe doğru büyüdükçe elektronik posta kullanma ya da web sitesi sahibi olma yoluyla interneti daha çok kullandıkları, çok küçük işletmelerin internetten yeterince yararlanamadığı belirlenmiştir. İşletmelerin tamamı bir arada değerlendirildiğinde, % 65'lik kısmının internet olanağına sahip iken, % 35'lik kısmının bu olanaktan yoksun olduğu göze çarpmaktadır. KOBİ'lerin günümüzün giderek önem

kazanan elektronik ticaretten yararlanmalarının düşük maliyetle çok daha geniş kitlelere ulaşmalarını ve ihracat şanslarının artmasını sağlayabilecektir.

3.1.1.5. İşletmelerin İhracat Durumu

İşletmelerin ihracat durumları Çizelge 5'den incelendiğinde, birinci grup mikro işletmelerin yaklaşık % 38'inin, ikinci grup küçük işletmelerin % 65'inin, üçüncü gruptaki orta ölçekli işletmelerin ise, % 78'inin ihracat yaptıkları görülmektedir. İşletme ölçeği büyüdükçe, ihracat yapma oranı artmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre ihracat yapanların oranı ise, % 65'dir.

Çizelge 5. İhracat Yapma Durumuna Göre İşletmelerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İhracat yapıyor	3	37.50	22	64.71	14	77.78	39	65.00
İhracat yapmıyor	5	62.50	12	35.29	4	22.22	21	35.00
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

İşletmelerin ihracat yapma şekilleri Çizelge 6'dan incelendiğinde, birinci gruptaki mikro işletmelerin % 25'inin aktif, yaklaşık % 13'ünün pasif, ikinci gruptaki küçük işletmelerin yaklaşık % 24'ünün aktif, % 41'inin pasif ve üçüncü gruptaki orta ölçekli işletmelerin yaklaşık % 56'sının aktif, % 22'sinin pasif ihracatçı olduğu anlaşılmaktadır. İşletmelerin genelinde ise, % 33'ü aktif, % 32'si pasif ihracatçıdır.

Çizelge 6. İhracat Şekline göre İşletmelerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İhracat yapmıyor	5	62.50	12	35.29	4	22.22	21	35.00
Aktif İhracat	2	25.00	8	23.53	10	55.56	20	33.33
Pasif İhracat	1	12.50	14	41.18	4	22.22	19	31.67
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

Birinci gruptaki işletmelerin ortalama 4 yıl, ikinci gruptakilerin 10 yıl, üçüncü gruptakilerin ise, 9 yıldır ihracat yaptıkları ortaya konulmuştur. Bu durum, işletme büyüklüğü ile ihracat tecrübesi arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. İşletmeler ortalamasına göre ise, ihracat süresi yaklaşık 9 yıldır.

3.1.2. İşletmecilerin Özellikleri

Bu bölümde işletmelerde görüşülen kişilerin sahiplik/yöneticilik durumu, eğitim süresi, bildiği yabancı dil, yurt dışına çıkma sıklığı ve yaşı gibi özellikleri ortaya konulmuştur.

3.1.2.1. İşletmelerde Görüşülen Kişinin Sahiplik/Yöneticilik Durumu

İşletmelerde görüşülen kişilerin işletme sahibi ya da üst düzey yönetici olmasına özen gösterilmiştir. Çizelge 7’de de görüldüğü gibi, işletmelerde genel olarak görüşülen kişilerin % 73’ü, bizzat işletmenin sahibidir.

Çizelge 7. Sahiplik / Yöneticilik Durumuna Göre İşletmecilerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İşletme sahibi	8	100.00	28	82.35	8	44.44	44	73.33
Yönetici	0	0.00	6	17.65	10	55.56	16	26.67
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

Mikro ölçekli işletmelerin tamamında, küçük işletmelerin % 82’sinde, orta ölçekli işletmelerin % 44’ünde işletme sahibi ile görüşülmüştür.

3.1.2.2. İşletmeci /Yöneticilerin Eğitim Seviyesi

Görüşülen işletmeci / yöneticilerin eğitim seviyeleri Çizelge 8’den incelendiğinde, % 48’inin üniversite, % 30’unun lise, % 13’ünün ilköğretim mezunu, % 8’inin ise, lisansüstü derecesi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Mikro ölçekli işletme yöneticilerinin yaklaşık % 63’ü lise, % 38’i üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir. Küçük işletme yöneticilerinin % 47’si üniversite, % 29’u lise, % 15’i ilköğretim mezunu, % 9’u lisansüstü derecesi sahibi; orta ölçekli işletme yöneticilerinin, % 56’sı üniversite, % 17’si ilköğretim, % 17’si lise mezunu, % 11’i ise, lisansüstü derecesi sahibidir.

Çizelge 8. Eğitim Seviyelerine Göre İşletmeci /Yöneticilerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlköğretim	0	0.00	5	14.71	3	16.67	8	13.33
Lise	5	62.50	10	29.41	3	16.67	18	30.00
Üniversite	3	37.50	16	47.06	10	55.56	29	48.33
Lisansüstü	0	0.00	3	8.82	2	11.11	5	8.33
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerine daha önce yapılan bir araştırmada (Sariaslan, 1996), ilkokul mezunu işletme sahiplerinin oranı % 24,4; bir diğer çalışmada (Koçak, 1996) ise, işletmecilerin % 54'ünün üniversite, % 13'ünün lise ve % 13'ünün ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu ortaya konmuştur. Bu durum, Aydın'daki işletmeci / yöneticilerin eğitim seviyesinin Türkiye ortalamasına yakın olduğunu göstermektedir.

3.1.2.3. İşletmeci /Yöneticilerin Yaşı

Yöneticilerin yaş dağılımı Çizelge 9'dan incelendiğinde, 30 ila 45 yaş arasında olan işletmeci / yöneticilerin oranı mikro ölçekli işletmelerde % 100, küçük işletmelerde % 65, orta ölçekli işletmelerde % 50; işletmeler genelinde ise, % 65'dir.

Çizelge 9. Yaşa Göre İşletmeci / Yöneticilerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
30 yaş altı	0	0,00	1	2,94	1	5,56	2	3,33
30-45	8	100,00	22	64,71	9	50,00	39	65,00
46-60	0	0,00	9	26,47	5	5,56	14	23,33
60 yaş üstü	0	0,00	2	5,88	3	16,67	5	8,33
Toplam	8	100,00	34	100,00	18	100,00	60	100,00

Diğer yandan Türkiye genelinde yapılmış bir başka araştırmada (Koçak, 1997), işletme sahiplerinin sadece % 16,9'unun 51 ve daha yukarı yaşlarda olduğu ortaya konmuştur. Buna göre, Türkiye'deki işletme sahiplerinin genç bir profil çizdiği söylenebilir.

3.1.2.4. İşletmecilerin Bildikleri Yabancı Dil

İşletmecilerin yabancı dil bilme durumlarını gösteren Çizelge 10 incelendiğinde, mikro işletme yöneticilerinin % 63'ünün, küçük işletme yöneticilerinin % 62'sinin, orta ölçekli işletme yöneticilerinin % 78'inin, tüm işletmeler bir arada değerlendirildiğinde ise yöneticilerin % 70'inin yabancı dil bildiği görülmektedir.

Çizelge 10. Bildikleri Yabancı Dile Göre İşletmeci / Yöneticilerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İngilizce	3	37.50	19	55.88	11	61.11	33	55.00
Almanca	0	0.00	1	2.94	2	11.11	3	5.00
Fransızca	2	25.00	1	2.94	1	5.56	4	6.67
Bilmiyor	3	37.50	11	32.35	4	22.22	18	30.00
İki Dil Biliyor	0	0.00	2	5.88	0	0.00	2	3.33
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

Türkiye'deki KOBİ'leri inceleyen bir başka çalışmada en az bir yabancı dil bilen işletme sahiplerinin oranının % 52,5 olduğu saptanmıştır (Koçak, 1996).

3.1.2.5. İşletmeci /Yöneticilerin Yurt Dışına Çıkma Durumları

İşletmelerin ihracat yapmalarıyla işletmecinin yurt dışına çıkma sıklığı arasında bir ilişki bulunmaktadır (Reid, 1981; Dichtl vd., 1990). Görüşülen mikro işletme yöneticilerinin % 63'ü, küçük ölçekli işletme yöneticilerinin % 35'i, orta ölçekli işletme yöneticilerinin ise, % 22'si hiç yurt dışına çıkmadığını belirtmiştir (Çizelge 11). İşletmeler genelinde % 35 olan yurt dışına hiç çıkmama oranının Çizelge 6'daki ihracat yapmayan işletmeler oranıyla aynı olduğu, ihracat yapan işletmelerin tamamının yurt dışına çıktığı anlaşılmıştır.

Çizelge 11. Yurt Dışına Çıkma Sıklığına Göre İşletmeci / Yöneticilerin Frekans Dağılımı

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	5	62.50	12	35.29	4	22.22	21	35.00
Nadiren	0	0.00	6	17.65	6	33.33	12	20.00
Arasına	2	25.00	15	44.12	7	38.89	24	40.00
Çok sık	1	12.50	1	2.94	1	5.56	3	5.00
Toplam	8	100.00	34	100.00	18	100.00	60	100.00

Türkiye'deki KOBİ'leri kapsayan daha önce yapılmış başka bir araştırmada anket uygulanan işletme sahiplerinin yine önemli bir bölümünün (% 40,8) yurt dışına seyahat etmedikleri belirlenmiştir. Bu araştırmadaki işletmelerin sahiplerinin sadece % 10,8'inin çok sık, % 27'sinin arasıra, % 20,7'sinin ise nadiren yurt dışına çıktıkları belirtilmektedir (Koçak, 1996).

3.2. İhracat Sorunları

Uluslar arası pazarlamada küçük ve orta büyüklükteki ihracatçıların ihracat sürecinde değişik engellerle karşılaştıkları ve bu engellerin ihracat performansını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Bilkey ve Tesar 1977; Czinkota ve Wesely, 1983; Czinkota ve Ursic, 1983; Kaynak ve Kothari, 1984; Oktav, vd., 1990; Karakaya, 1993; Leonidou, 1995; Koçak, 1997; Danış, 1999; Leonidou, 2000). Bu engellerin bilinmesinin ülke ve/veya firma ihracat potansiyelini artırma yönünde özellikle ihracat teşvik programlarının planlanmasında dikkate alınması, plan ve programların başarısı için gereklidir (Tanyeri vd., 1992).

Aydın'daki küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı sanayi işletmelerinin literatürde en çok rastlanan ihracat sorunları içerisinde, öncelikle önemsedikleri sorunları belirlemek amacıyla Çizelge 12 oluşturulmuştur.

Çizelge 12. İhracat Sorunlarına Verilen Önem Derecesi

Faktörler	Önem Derecesi (%)					Ağırlıklı Ortalama*
	1 (Çok Az)	2 (Az)	3 (Orta)	4 (Fazla)	5 (Çok Fazla)	
Yoğun yurtdışı rekabet	38.33	10.00	18.33	11.67	21.67	268.33
İhracat yön. hak. bilgi yet.	40.00	16.67	16.67	20.00	6.67	236.67
Türkiye'deki politik belirsizlik	20.00	10.00	18.33	30.00	21.67	323.33
Algılanan yüksek iş riski	31.67	10.00	33.33	15.00	10.00	261.67
Çalışma sermayesinin azlığı	25.00	8.33	20.00	25.00	21.67	310.00
Tarife dışı engeller	56.67	11.67	11.67	13.33	6.67	201.67
Dış pazarlardaki istikrarsızlık	43.33	13.33	33.33	8.33	1.67	211.67
Farklı tük.alış. ve tercihleri	38.33	13.33	25.00	18.33	5.00	283.33
Döviz işlerinin karmaşıklığı	23.33	15.00	11.67	28.33	21.67	310.00
Pazar araş. için yetersiz kaynak	38.33	10.00	15.00	21.67	15.00	265.00
Kalifiye eleman eksikliği	36.67	15.00	11.67	23.33	13.33	261.67
Tekno.ve üret.kon. yet.	35.00	8.33	26.67	23.33	6.67	258.33
Mevzuat sorunları	28.81	16.95	8.47	30.51	15.25	286.44
Yab.müşterilerle iliş.	30.00	15.00	26.67	13.33	15.00	268.33
Devletin kısıtlamaları	33.33	10.00	20.00	16.67	20.00	280.00
Elverişsiz taşıma sistemleri	51.67	20.00	11.67	13.33	3.33	196.67
Yüksek üretim maliyetleri	36.67	10.00	11.67	25.00	26.67	315.00
İhracat fin. yaşanan zorluklar	20.00	10.00	15.00	35.00	20.00	325.00
Yab. rakip ve piyas. bilgi yet.	28.33	13.33	26.67	28.33	3.33	265.00
Kalitede rekabet dezavantajı	41.67	18.33	13.33	18.33	8.33	233.33
Yet. ihracat teşvik programları	30.00	6.67	23.33	23.33	16.67	290.00
Gümrük sorunları, bürokrasi	18.33	3.33	21.67	26.67	30.00	346.67
İhr. düş.ülkelerdeki ban.sist.	65.00	8.33	8.33	13.33	5.00	185.00

*Ağırlıklı Ortalama: (1. Derece Yüzdesi x 1)+(2.Derece Yüzdesi x 2)+(3.Derece Yüzdesi x 3)+(4.Derece Yüzdesi x 4)+(5.Derece Yüzdesi x 5)

Bu çalışmada, işletmelerin ihracata yönelik en önemli sorunlarının; gümrük sorunları ve bürokrasi, ihracat finansmanında yaşanan zorluklar ve ülkedeki politik belirsizlik olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 12). Bu sorunlar özellikle mikro ölçekli işletmeler için son derece belirgindir.

Küçük işletmelerde gümrük sorunları ve bürokrasi, mevzuat sorunları, ve döviz işlerinin karmaşıklığı en önemli ihracat sorunları olarak görülmektedir. Orta ölçekli işletmelerde ise, en önemli sorunlar, ülkedeki politik belirsizlik ve yüksek üretim maliyetleri, çalışma sermayesinin azlığı, gümrük sorunları, bürokrasi olarak belirlenmiştir.

Karafakioğlu (1986), ihracat yapan küçük ölçekli işletmeler açısından en önemli sorun olarak, uluslararası piyasalarda yaşanan rekabeti belirtmektedir. Üner (1994) ise en önemli engelin ihracatın gerektirdiği yatırım büyüklüğüne ulaşılamamış olunmasını göstermektedir. Her iki çalışmada da ikinci en önemli sorun olarak, bilgi edinmede zorluklarla karşılaşılması gösterilmektedir. Koçak, işletmelerin en önemli ihracat

sorunlarının döviz kurları, bürokratik işlemler ve gümrük vergileri olduğunu saptamıştır (1997).

Tanyeri vd. (1992) ihracat performansını etkileyen en önemli engellerin; girdi maliyetlerinin yüksekliği, üretim aşamasında teşvik verilmemesi ve kredi maliyetlerinin yüksekliği olduğunu ortaya koymuşlardır. Uludağ ve Serin'in araştırmasında (1991), bürokratik engeller, banka hizmetlerinin ve dış ticareti yönlendiren kurumların yetersizliği ve dış pazardaki rekabet ihracat faaliyetlerindeki başlıca güçlükler olarak saptanmıştır OSTİM'deki KOBİ'lerin karşılaştığı ihracat sorunları, mevzuat, finansal yetersizlikler, pazarlamaya ilişkin sorunlar ile dil ve kültür farklılığı şeklinde belirlenmiştir (Alkibay vd., 1999).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım ürünleri ve tarıma dayalı sanayi hammaddeleri, Aydın ilinde ihracatın ağırlığını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Aydın'daki tarıma dayalı sanayi sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin bazı özellikleri ve ihracata yönelik sorunlarının neler olduğu ortaya konmuştur.

Anket yapılan işletmelerin % 40'ı limited şirket, % 55'i gıda işletmesi, % 50'si 1-10 yaş arasında, % 65'i internet olanağına sahip, % 65'i ihracat yapan işletmelerden oluşmaktadır. İşletmelerde, % 73 oranında işletme sahibinin bizzat kendisi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin % 48'i üniversite mezunu, % 65'i 30-45 yaş arasında, % 70'i yabancı dil bilmekte ve % 65'i yurt dışı ile bağlantı içerisindedir. Bu oranlar Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerde yapılan diğer çalışmalarla oldukça benzerdir.

İşletmelerin ihracat sorunlarının başlıcaları; gümrük sorunları ve bürokrasi, ihracat finansmanında yaşanan zorluklar ve ülkedeki politik belirsizliktir. İhracatta bürokrasinin azaltılması son derece önemlidir. Bürokratik işlemlerin sadeleştirilmesinin yanı sıra, KOBİ'lerin bilgiye ulaşmaları kolaylaştırılmalı, bu işletmelere hizmet veren çeşitli kamu kurum ve kuruluşları arasında bir koordinasyon sağlanmalıdır.

Bu işletmelerin sermaye yapıları zayıf, kredi ihtiyaçları ise, yeterince karşılanamamaktadır. Bu bakımdan finansal yapılarını güçlendirmek için uzun yıllardır tartışılan KOBİ A.Ş. bir an önce geliştirilmeli, küçük ve orta ölçekli işletmeleri tek bir çatı altında toplayan Sektörel Dış Ticaret Şirketi gibi ortak ihracat pazarlama kuruluşları yaygınlaştırılmalı, destek ve teşvik sistemi yeniden düzenlenmelidir.

Bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak, ülkedeki politik belirsizliğin en önemli üçüncü sıradaki sorun olarak saptanması, son yıllarda

yaşanan ekonomik krizler ve bunların en çok KOBİ'leri etkilemesi ile açıklanabilir.

İşletmeler büyüklüklerine bağlı olarak farklı sorunları önemsemektedir. Ancak, genel olarak bu sorunlara verilen önem derecesi orta düzeyde yoğunlaşmaktadır.

Tarıma dayalı sanayi, gerek Aydın kenti, gerekse Türkiye ekonomisi için gelişmiş ülkelerden çok daha fazla önem arz etmekte ve gelişme politikalarında bu sektöre verilmesi gereken önem ortaya çıkmaktadır. Tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ile ihracat imkanlarının artması sağlanabilecek, bu sanayi kolunda üretimde bulunan işletmelerin finansal gücü artacaktır.

KAYNAKLAR

- ALKİBAY, Sanem, Neşe SONGÜR ve İbrahim ERTÜRK, 1999.** Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezindeki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Profili, Sorunları ve Çözüm Önerileri, KOSGEB Ostim Kügem Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2001.** Resmi Gazete 18 Ocak 2001, 2000/1822 Sayılı KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı.
- BILKEY, Warren J., G. TESAR, 1977.** The Export Behavior of Smaller-Sized Wisconsin Manufacturing Firms, **Journal of International Business Studies**. Spring/Summer: 93-98.
- CZİNKOTA, Michael R., M. L. URSIC, 1983.** Impact of Export Growth Expectation on Smaller Firms, **International Marketing Review**, Winter.
- CZİNKOTA, Michael R., J. J. WESELY, 1983.** Exporting: Does Sales Volume Make a Difference?, **Journal of International Studies**. 14(1) :15-28.
- DANIŞ, Abdülbahri, 1999.**, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Karşılaştıkları İhracat Sorunları", 18-20 Kasım 1999, 4. Ulusal Pazarlama Kongresi, "21. Yüzyıl Eşiğinde Ulusal Pazarlama" Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF, Antakya-Hatay, s.159-168.
- DITCHTL, Erwin, M. Leibold, H.G. Koegmayr, S. Mueller, 1990.** International Orientation as a Precondition for Export Success, **Journal of International Business Studies**, 19(2): 30-39.
- KARAFKİOĞLU, Mehmet, 1986.** Export Activities of Turkish Manufacturers, **International Marketing Review**, Winter, s.35-47.
- KARAKAYA, F., 1993.** Barriers to Entry in International Markets, **Journal of Global Marketing**, 7: 7-24.
- KAYNAK, Erdener, Vinay Kothari, 1984.** Export Behavior of Small and Medium-Sized Manufacturers: Some Policy Guidelines for International Marketers, **Management International Review**, June 1984, 24(2).

- KOÇAK, Servet**, 1996. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri İçin İhracat Stratejileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KOÇAK, Akın**, 1997. Davranışsal Açından Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri İhracat Pazarlaması Karar Alma Süreci, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- LEONIDOU, Leonidas C.**, 1995. Export Stimulation Research: Review, Evaluation and Integration, **International Business Review**, 4(2):133-156.
- LEONIDOU, Leonidas C.**, 2000. Barriers to Export Management: An Organizational and Internationalization Analysis, **Journal of International Management**, 6(2000):121-148.
- OKTAV, Mete, Alican KAVAS, Günel ÖNCE, Mustafa TANYERİ**, 1990. Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri, TOBB Yayınları, No:Genel:176, Ar-Ge:79, Ankara.
- REID, Stan D.**, 1983. Managerial and Firm Influences on Export Behavior, **Journal of the Academy of Marketing Sciences**, Summer 1983, 11(3): 320-331.
- SARIASLAN, Halil**, 1996. Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler-İmalat Sanayi İşletmelerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TOBB Yayınları, Yayın No:309, Ankara.
- TANYERİ, Mustafa, Alican KAVAS ve Mete OKTAV**, 1992. İhracat (Geliştirilmesi ve Ortak İhracat Pazarlama Grupları), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Genel Yayın No:229, , Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi:6, Ankara.
- ULUDAĞ, İlhan, Vildan SERİN**, 1991. Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Yapısal ve Finansal Sorunlar, Çözümler, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1991-25.
- ÜNER, Mithat**, 1994. “Ankara Sanayi Odası’na Kayıtlı İşletmeleri İhracattan Alıkoyan Nedenler”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:49, Sayı:3-4, Prof.Dr.Yılmaz Günel’a Armağan.